

Uzależnienia to jeden z najważniejszych problemów zdrowia publicznego, dlatego reakcja karna na przestępstwa z nimi związane powinna uwzględniać rozwiązania prozdrowotne. Spójna polityka narkotykowa wymaga racjonalnego połączenia ingerencji prawnokarnej z środkami o charakterze leczniczym, terapeutycznym i profilaktycznym.

MIĘDZY REPRESJĄ, PROFILAKTYKĄ I TERAPIĄ

Polityka narkotykowa w Polsce – kontekst prawny, społeczny i zdrowotny. Część II

Paulina Celińska-Chomiuk

Prawniczka

Fundacja Praesterno

Program Biura Rzecznika Praw Osób Uzależnionych

Art. 62 i 62a u.p.n.¹ – wyjątek od zasady legalizmu ścigania

Osobie zatrzymanej, która wbrew przepisom ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii posiada środki odurzające i substancje psychotropowe, grozi kara pozbawienia wolności do lat 3 (typ podstawowy – art. 62 ust. 1). W przypadku posiadania znacznej ilości narkotyków sprawcę można pozbawić wolności nawet do 10 lat (typ kwalifikowany – art. 62 ust. 2). Gdy jest to przypadek mniejszej wagi, można zastosować grzywnę, ograniczenie wolności lub jej pozbawienie do roku (typ uprzywilejowany – art. 62 ust. 3). Ustawa penalizuje posiadanie każdej ilości niedozwolonych środków, ale wskazuje jednocześnie wyjątek od zasady legalizmu ścigania: *Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w art. 62 ust. 1 lub 3, są środki odurzające lub substancje psychotropowe w ilości nieznacznej, przeznaczone na własny użytek sprawcy, postępowanie można umorzyć również przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, jeżeli orzeczenie wobec sprawcy kary byłoby niecelowe ze względu na okoliczności popełnienia czynu, a także stopień jego społecznej szkodliwości².* Ustawa kryminalizuje podaż i popyt, ale wprowadza także możliwość odstąpienia od ścigania i karania niektórych przestępstw (depenalizacja). Takie skonstruowanie normy prawnej to wyraz racjonalności

i elastyczności prawa, to próba złagodzenia kary wobec osoby, która posiada narkotyki, ale nie musi być za to karana. Depenalizacja to wyraz europejskiego standardu w kształtowaniu polityki zorientowanej na wszechstronne łagodzenie skutków narkomanii, szczególnie w kontekście przestrzegania praw i wolności człowieka. Zaproponowane przez ustawodawcę podejście restrykcyjne i profilaktyczno-lecznicze może zbilansować obie formy interwencji: politykę karną zrównoważoną przez działania prozdrowotne. Powszechnie wiadomo, że art. 62 u.p.n. jest doskonałym narzędziem wysokich wyników statystycznych i pracy operacyjnej, służy m.in. do pozyskiwania od zatrzymanych informacji, od kogo nabyli substancje. Natomiast takie praktyki nie mają zasadniczego, efektywnego wpływu na ograniczenie popytu i podaży środków odurzających. Oportunizm ścigania drobnego posiadania pozwala na częstsze stosowanie tego przepisu, a co za tym idzie umarzanie postępowań w trybie art. 62a u.p.n. Tymczasem stosowany jest rzadko, a przy okazji stanowi „furtkę” do przesłuchań osób zatrzymanych w roli świadka. Wydaje się, że dowód z zeznań jest wystarczający do wszczęcia postępowania, a nie popełnienie faktycznego czynu zabronionego. Dlatego złagodzenie polityki karania za posiadanie niewielkich ilości narkotyków ma przede wszystkim sprzyjać stosowaniu oddziaływań profilaktycznych i interwencyjnych, poprawiać ekonomię

procesową, co umożliwi większe zaangażowanie w sprawę związane z poważną przestępczością narkotykową.

Dobrowolne poddanie się karze

W przypadku przestępstw narkotykowych, szczególnie posiadania, zgoda na samoukaranie w trybie art. 335 k.p.k.³ oznacza wyrok skazujący. Jak pokazuje praktyka, prokuratorzy w opozycji do sądów mają tendencję do wnioskowania o surowsze kary dla posiadaczy narkotyków. Co prawda większa zgodność dotyczy takiej samej kwalifikacji posiadania w wypadku spraw typu podstawowego i ilości znacznej, jednak największe różnice w poglądach prokuratorów i sędziów dotyczą tzw. przypadku mniejszej wagi. Wyroki proponowane przez prokuraturę są niejednokrotnie łagodzone w ostatecznym wyroku wydanym przez sąd. W sprawach kwalifikowanych przez sądy do trybu uprzywilejowanego (art. 62 ust. 3) prokuratorzy wcześniej domagają się kary surowszej, odpowiedniej dla typu podstawowego (art. 62 ust. 1), najczęściej kary pozbawienia wolności w zawieszeniu⁴. Jest to niezmiernie ważne w sytuacji, gdy oskarżony dobrowolnie poddaje się karze, a sąd zasądza wyrok jednoznaczny z tym zaproponowanym przez prokuratora. Oskarżony, uzgadniając karę z prokuratorem, przyznaje się do winy i akceptuje okoliczności faktyczne, a także wymiar kary. A to oznacza, że nie będzie mógł wnieść apelacji opartej na zarzutach: błędu w ustaleniach faktycznych i rażącej niewspółmierności kary⁵, a jedynie naruszenia prawa materialnego i procesowego. Prokurator ma obowiązek pouczyć podejrzanego o treści tego przepisu, brak takiego pouczenia nie może wywołać negatywnych skutków procesowych dla oskarżonego⁶. Ustawa przewiduje dwa tryby wniosku o skazanie bez rozprawy. W każdym przypadku muszą być spełnione wymogi formalne:

1. Wniosek prokuratora o skazanie zamiast aktu oskarżenia (art. 335 § 1 k.p.k.):
  - oskarżony przyznaje się do winy,
  - okoliczności popełnienia czynu i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości w świetle wyjaśnień oskarżonego,
  - cele postępowania zostaną osiągnięte bez przeprowadzenia rozprawy.
2. Wniosek o skazanie dołączany do aktu oskarżenia w postępowaniu przyspieszonym (art. 335 § 2 k.p.k.):
  - okoliczności popełnienia przestępstwa i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości,
  - oświadczenia dowodowe złożone przez oskarżonego nie były sprzeczne z dokonаныmi ustaleniami,
  - cele postępowania zostaną osiągnięte bez przeprowadzenia rozprawy.

Zasadnicza różnica dotyczy faktu, że w pierwszym trybie oskarżony przyznaje się do winy, a przy drugim rozwiązaniu nie potwierdza swojego sprawstwa, może odmówić odpowiedzi na pytania lub nie składa wyjaśnień, ale zgadza się na skazanie bez rozprawy. Wobec tego wymagane jest przeprowadzenie pełnego postępowania przygotowawczego w celu zebrania innych dowodów potwierdzających jego winę. Niezależnie od trybu nasuwa się jeszcze jeden wniosek: dobrowolne poddanie się karze i skazanie bez rozprawy nie zawsze jest rozwiązaniem dobrym dla oskarżonego, ale z pewnością pozwala na szybkie „zamknięcie” sprawy. Ogromne znaczenie dla oceny

funkcjonowania organów ścigania ma statystyka, w związku z czym prokuratorzy chętnie korzystają z tej instytucji, co gwarantuje zakończenie dużej ilości spraw w krótkim czasie. Wbrew pogładowi, że grzywna lub praca na cele społeczne to kara złagodzona, jest to nadal wyrok skazujący, wiążący się z dodatkowymi skutkami dla sprawcy. Wobec tego, o ile istnieją przesłanki do uzyskania rozstrzygnięcia korzystniejszego, warto wycofać wniosek o dobrowolne poddanie się

Włączenie do procesu karnego certyfikowanego specjalisty terapii uzależnień jest wyrazem prozdrowotnej, racjonalnej polityki narkotykowej nakierowanej na oddziaływania lecznicze i terapeutyczne w tym procesie. (...) Udowodnienie silnego związku między uzależnieniem/szkodliwym używaniem a popełnionym w związku z nim przestępstwem decyduje o kwalifikacji prawnej czynu i gwarantuje wykorzystanie oddziaływań leczniczych zamiast represji karnej.

karze już na pierwszym posiedzeniu sądu w sprawie⁷ i wnieść o przeprowadzenie sprawy na zasadach ogólnych w celu należytej obrony.

Bezwarunkowe umorzenie postępowania

Umorzenie postępowania na podstawie art. 62a u.p.n. jest możliwe przy spełnieniu następujących przesłanek:

- posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych w ilości nieznacznej,
- przeznaczonych na własny użytek sprawcy,
- orzeczenie wobec sprawcy kary jest niecelowe ze względu na okoliczności popełnienia czynu i stopień jego społecznej szkodliwości.

Brak tabeli wartości granicznych nastrocza wielu trudności interpretacyjnych pojęcia „nieznacznej ilości”, a praktyka organów w doprecyzowaniu tego znaczenia przekłada się na poziom umorzeń. Jak pokazują raporty, prokuratorzy rzadko kwalifikują przestępstwo posiadania jako przypadek mniejszej wagi albo wcale nie stosują tego przepisu⁸. Co więcej, dostępne orzecznictwo jest dość zróżnicowane pod tym kątem, ale można wskazać pewien podział, wynikający z rozróżnienia znaczeń „znacznej i nieznacznej ilości”⁹ i przyjąć, że ilość podstawowa to dawka jednorazowa wywołująca stan odurzenia. Mniejsza ilość będzie zatem oznaczała ilość nieznaczną. Jednak tak ukształtowany próg wydaje się zbyt rygorystyczny, bowiem wzorując się na rozwiązaniach europejskich, wartości graniczne oscylują na dużo wyższym poziomie. Podobne stanowisko wynikało z pierwotnej treści załącznika do projektu ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, w którym ustawodawca wskazał jako ilości nieznaczne *do 10 g marihuany, do 3 g haszyszu i do 0,25 g amfetaminy*¹⁰. Górna granica pojęcia ilości nieznacznej, o jakiej mowa w art. 62a u.p.n., musi być więc jakąś wielokrotnością dawki minimalnej. W innym wypadku pojęcie ilości nieznacznej byłoby określone zbyt wąsko i traciłoby jakikolwiek sens praktyczny. Podstawowa przy tym kwestia to to, aby pojęcia tego nadmiernie nie zawęzić, tak aby mogły mieścić się w nim podstawowe formy posiadania konsumenckiego, typowe ze względu na rodzaj środka, formy konsumpcji, stopień uzależnienia, wynikającą stąd tolerancję organizmu itp.¹¹. Wobec

tego można przyjąć, że ilość podstawowa (art. 62 ust. 1 u.p.n.) to ilość mniejsza od znacznej. W badaniach prowadzonych 10 lat temu prawie 40% prokuratorów za ilość znaczną uznało 21-50 porcji, 31% wskazywało 10 porcji narkotyku. Tylko 11% ankietowanych uznało 50 porcji za dolną granicę ilości znacznej. Natomiast 25% badanych przyznało, że ilość nieznaczna to nie więcej niż jedna porcja, 75% podawało co najwyżej 2 porcje¹². Nieco odmienny pogląd prezentowali sędziowie, uznając 50 porcji handlowych za dolną granicę ilości znacznej, chociaż 50% badanych wskazywało próg 30 porcji, a nawet 5 porcji substancji odurzającej (14% sędziów). Według nich maksymalna liczba porcji narkotyku, przy której można zastosować typ uprzywilejowany, to 6 porcji, a 50% wskazywało najwyżej 2 porcje¹³. Fakt prowadzenia postępowań w zasadzie w każdej sprawie dotyczącej posiadania niedużych ilości narkotyków może wskazywać, że praktyka wciąż jest taka sama. Organy wymiaru sprawiedliwości nadal zdecydowanie opowiadają się za karalnością posiadania każdej ilości substancji i nie zgadzają się na rozwiązania kompromisowe. Przesłanki umorzenia zależne są także od wielu innych warunków, m.in. od:

- rodzaju posiadanych środków,
- celu posiadania/zamiaru i motywacji sprawcy (na użytek własny/z przeznaczeniem handlowym): małe/duże ilości, ujawnienie sprzętu np. waga analityczna, woreczki strunowe, zamiar dokonania czynów następczych w postaci dystrybucji czy udzielania,
- sposobu popełnienia czynu (okoliczności zatrzymania): na „gorącym uczynku”, w trakcie rutynowej kontroli, na podstawie zeznań osób trzecich,
- stopnia społecznej szkodliwości (znikomy/wyższy niż znikomy/wysoki): rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody (narażenie własnego dobra czy zdrowia bez uszczerbku dla osób trzecich, tzw. przestępstwo bez ofiar, spowodowanie negatywnych konsekwencji lub zagrożenia dla innych),
- czyn nie realizuje znamion czynu zabronionego pod groźbą kary (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.): *Wypełnienie znamienia przedmiotowego posiadania w rozumieniu przepisu art. 62 ust. 1 u.p.n. następuje, gdy posiadanie środka odurzającego lub substancji psychotropowej bezpośrednio związane jest z zamiarem wprowadze-*

nia do obrotu, udzielania, przewozu, wywozu, nie zaś z celem użycia¹⁴,

- niecelowości karania (dotychczasowa postawa i warunki osobiste): uprzednia karalność/brak konfliktów z prawem, pierwsza taka sytuacja, praca, studia, bezdomność,
- stosunku do substancji psychoaktywnych (używanie okazjonalne, szkodliwe, uzależnienie, przebyte leczenie/terapia),
- czynu dokonanego w związku z uzależnieniem/problemowym używaniem narkotyków,
- opinii specjalisty,
- obecności substancji w organizmie,
- wyjaśnienia sprawcy.

Te oraz inne okoliczności decydują o umorzeniu postępowania w sprawach dotyczących tzw. przestępstw narkotykowych, szczególnie posiadania środków odurzających. Trafne spostrzeżenie dotyczy także rozdzielenia głównych podstaw umorzenia:

- art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k.: znikoma szkodliwość społeczna czynu – brak przestępstwa,
- art. 62a u.p.n.: przestępstwa dokonano, ale ukaranie sprawcy jest niecelowe.

Szczególnie ciekawy wniosek wypływa z faktu, że art. 62a u.p.n. może prowadzić do pogorszenia sytuacji oskarżonego. Chodzi o sytuacje, w których czyn nie jest przestępstwem z uwagi na znikomy stopień społecznej szkodliwości, postępowanie powinno zostać umorzone obligatoryjnie, a stosowany jest art. 62a, co potwierdza, że przestępstwo zostało popełnione, nie gwarantuje natomiast umorzenia postępowania, które w takim wypadku jest fakultatywne¹⁵.

Warunkowe umorzenie postępowania

Istotą warunkowego umorzenia postępowania jest odstąpienie od wymierzenia kary za popełnione przestępstwo i poddanie sprawcy próbie, która wynosi od roku do 3 lat. Oskarżony zachowuje status osoby niekaranej (tzw. czysta karta karna), ale informacja o tym ulega zatarciu dopiero po upływie 6 miesięcy od zakończenia okresu próby. Skorzystanie z tego środka probacyjnego jest uzależnione od spełnienia łącznie następujących przesłanek:

- przestępstwo zagrożone jest karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności¹⁶,
- wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne,

- okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości,
- sprawca nie był wcześniej karany za przestępstwo umyślne,
- jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa¹⁷.

Sąd w okresie próby zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub zamiast tego orzeka nawiązkę. Pozostałe środki mają charakter fakultatywny m.in.: powstrzymanie się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, poddanie się terapii uzależnień, psychoterapii/psychoedukacji lub oddziaływaniom korekcyjno-edukacyjnym, dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, zakaz prowadzenia pojazdów. Sąd wznawia postępowanie obligatoryjnie, jeżeli sprawca w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne i został prawomocnie skazany. W przypadku rażącego naruszenia porządku prawnego, popełnienia przestępstwa (także w czasie po wydaniu orzeczenia o warunkowym umorzeniu, a przed jego uprawomocnieniem) uchylania się od dozoru, nałożonych obowiązków lub orzeczonego środka karnego, sąd może podjąć warunkowo umorzone postępowanie. Omawiana regulacja jest alternatywą wobec bardziej restrykcyjnych reakcji karnych, jednak w przypadku spraw narkotykowych jest stosowana rzadko. Wymóg niekaralności za przestępstwo umyślne jest ograniczeniem, które skutecznie uniemożliwia, szczególnie osobom uzależnionym, skorzystanie z tego środka probacyjnego. Wynika to przede wszystkim z faktu, że uzależnienie jest chorobą nierozzerwalnie związaną z naruszeniem prawa, determinującą czyny przestępcze (posiadanie, handel, produkcja narkotyków, nielegalne zdobywanie pieniędzy na narkotyki), które są przestępstwami umyślnymi. Warunkowe umorzenie, wiążące się z poddaniem sprawcy próbie, to obok innych rozwiązań alternatywnych, w tym leczniczych, wyraz racjonalnego podejścia w polityce narkotykowej. Chodzi o większe zrozumienie choroby uzależnienia i upowszechnianie idei „pomoc przed karą”, która w przypadku środków probacyjnych zapobiega skazaniu. Może być rozwiązaniem skierowanym także do osób uży-

wających narkotyków okazjonalnie lub szkodliwie, np. w sprawach dotyczących posiadania większych ilości tych środków. Okres próby to czas rehabilitacji za czyn motywujący do zmiany zachowania lub ograniczenia/zaprzestania używania. Na marginesie należy dodać, że brak uprzedniej karalności wcale nie gwarantuje warunkowego umorzenia, w miejsce którego w większości spraw nadal orzekana jest kara pozbawienia wolności w zawieszeniu.

Leczyć czy karać? Jak prawo karne wykorzystuje możliwości prozdrowotne

Włączenie do procesu karnego certyfikowanego specjalisty terapii uzależnień jest wyrazem prozdrowotnej, racjonalnej polityki narkotykowej nakierowanej na oddziaływania lecznicze i terapeutyczne w tym procesie. Zebranie informacji na temat używania przez podejrzanego/oskarżonego substancji psychotropowych jest obowiązkowe w każdej sprawie, w której zachodzi uzasadnione podejrzenie, że sprawca jest osobą uzależnioną lub używającą szkodliwie tych środków¹⁸. Ocena zdrowia oskarżonego, jego motywacji, warunków osobistych, sposobu życia ma fundamentalne znaczenie w procesie karnym, ponieważ wyznacza dalszy kierunek postępowania. Diagnoza pozwala na określenie wpływu problemu narkotykowego na dokonanie czynu, co przekłada się na wymiar kary i zastosowanie rozwiązań alternatywnych, zgodnych z zasadą „leczyć zamiast karać”. Udowodnienie silnego związku między uzależnieniem/szkodliwym używaniem a popełnionym w związku z nim przestępstwem decyduje o kwalifikacji prawnej czynu i gwarantuje wykorzystanie oddziaływań leczniczych zamiast represji karnej. Wobec tego *zaniechanie dokonania obligatoryjnej czynności dowodowej niezbędnej do określenia stopnia winy sprawcy zarzuconych przestępstw narkotykowych stanowi naruszenie art. 70a ust. 1. Przepis ten nakłada*

Polityka traktująca narkotyki jako problem prawnokarny, a nie społeczno-medyczny, powoduje tylko, że tracimy kontrolę nad tym zjawiskiem. Spowodowanie zmian w wiedzy, postawach i zachowaniach osób zdiagnozowanych jako użytkownicy substancji psychoaktywnych to postawienie możliwego do osiągnięcia, satysfakcjonującego celu: abstynencji lub ograniczenia używania.

*na organ procesowy obowiązek przeprowadzenia takiego dowodu, bo warunkuje on ustalenie winy sprawcy*¹⁹. Specjalista terapii uzależnień przed przystąpieniem do wywiadu musi uzyskać zgodę oskarżonego na badanie, która potwierdza jego wolę uczestnictwa w dalszych rekomendowanych oddziaływaniach terapeutycznych i leczniczych²⁰. Omawiana regulacja nie doczekała się pełnej implementacji, wynika to z nieznajomości samego przepisu lub niechęci do jego stosowania, związanej z wydłużeniem postępowania i wpływem na wyniki statystyczne. Polityka karna nie realizuje celów w obszarze zdrowia publicznego i ogranicza pomoc profilaktyczną i terapeutyczną, dlatego kształtowanie dobrych praktyk w tym zakresie jest jednym z wyzwań obecnego systemu.

Alternatywa lecznicza

Zawieszenie postępowania karnego na czas leczenia, rehabilitacji lub udziału w programie edukacyjno-profilaktycznym jest rozwiązaniem skierowanym do osób uzależnionych i używających substancji psychoaktywnych szkodliwie, którzy popełnili przestępstwo w związku z używaniem tych środków. Górna granica ustawowego zagrożenia za ten czyn to 5 lat pozbawienia wolności. Pozytywnie ukończona

terapia gwarantuje warunkowe umorzenie postępowania, które w tym wypadku jest obligatoryjne, dodatkowo zniesiony został wymóg uprzedniej niekaralności sprawcy, wynikający z art. 66 k.k. W przypadku negatywnego wyniku leczenia, rehabilitacji lub udziału w programie prokurator postanawia o dalszym prowadzeniu postępowania, w tym wypadku wniesienie aktu oskarżenia jest fakultatywne²¹. Pojęcie leczenia i rehabilitacji odnosi się do osób uzależnionych i dotyczy różnych sektorów lecznictwa uzależnień²², natomiast odpowiednie programy profilaktyczne kierowane są do osób szkodliwie używających środków odurzających²³. Podjęcie leczenia lub udział w programie należy udokumentować, dlatego bardzo ważne jest zaświadczenie stwierdzające, że pacjent został zakwalifikowany do terapii, ma zagwa-

rantowane miejsce leczenia lub rozpoczął stosowne leczenie. Z uwagi na to, że zawieszenie postępowania ma charakter fakultatywny, nie jest to mechanizm często wykorzystywany w procesie karnym. Jedną z okoliczności warunkujących jego zastosowanie jest długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania²⁴, a w ocenie sądu *leczenie podjęte przez oskarżonego w żadnej mierze nie uniemożliwiało przeprowadzenie postępowania sądowego. Terapia oskarżonego miała bowiem charakter ambulatoryjny, a oskarżony miał swobodę wyboru dni, w których uczestniczył w zajęciach*²⁵. Wobec tak przedstawionej tezy, pod znakiem zapytania staje sama idea i celowość stosowania art. 72 ustawy, jak również diagnoza oskarżonego i zarekomendowana pomoc terapeutyczna. Decyzja o zawieszeniu może zapadnąć zarówno przed rozprawą, jak i na rozprawie, aż do chwili zamknięcia przewodu sądowego. Jednak w wielu sprawach im późniejsza decyzja oskarżonego o udziale w oddziaływaniach terapeutycznych, tym mniejsze szanse na skorzystanie z tej alternatywy. Wynika to z nastawienia organów wymiaru sprawiedliwości, które dopatrują się w takiej postawie manipulacji oskarżonego i postrzegają podjęcie przez niego leczenia jako przyjętą linię obrony jedynie na potrzeby toczącego się postępowania. Fakt uzależnienia/szkodliwego używania, próby wyjścia z nałogu, „ciąg narkotyczny”, zaburzenia psychiczne, popełnienie czynu w stanie odurzenia/głodu nie znajdują większego zrozumienia, wobec przekonania, iż obecna zmiana ma na celu polepszenie sytuacji procesowej w celu uzyskania spodziewanych korzyści z zawieszenia postępowania²⁶. Oczywiście takie sytuacje mogą się zdarzyć, jednak wysuwanie takich wniosków wobec każdej osoby uzależnionej będzie daleko posuniętym naruszeniem prawa. Niezależnie od ustalonej przez sąd chronologii wydarzeń, niepodjęcie dotychczas przez oskarżonego terapii lub rozpoczęcie leczenia w trakcie postępowania nie może stanowić negatywnej przesłanki zawieszenia postępowania. Nie należy zapominać o tym, że dla niektórych sprawców przestępstw kontakt ze specjalistą terapii uzależnień może być pierwszym w życiu, dodatkowo systemowa pomoc może rzeczywiście wpłynąć na zmianę zachowania. Spostrzeżenia wynikające z długoletniej praktyki skutecznego udzielania pomocy w leczeniu uzależnień wskazują, że praca terapeutyczna obejmuje osoby z różnymi problemami narkotykowymi: pomiędzy fazą eksperymentowania z narkotykami a fazą

uzależnienia, nadużywające narkotyków w sposób szkodliwy i chroniczny, uzależnione od tych środków, a nawet rekreacyjnych użytkowników. Osiągnięcie celu, jakim jest ograniczenie lub zaprzestanie używania, jest celem nadrzędnym wobec większości sprawców uzależnionych/szkodliwie używających narkotyków. Zawieszenie postępowania jest dla nich okresem próby, w trakcie której mogą pozytywnie ukończyć leczenie, a warunkowe umorzenie jest swoistą „nagrodą” za spełnienie tego postanowienia. Natomiast niepowodzenie w terapii i dalsze prowadzenie postępowania może realizować funkcję motywującą do zmiany nastawienia i mobilizować do podjęcia terapii. Przewidziane rozwiązania prozdrowotne są wyrazem prymatu leczenia i profilaktyki wobec osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem, ale nie gwarantują faktycznego dostępu do oddziaływań pomocowych. Alternatywy lecznicze istnieją w polskim systemie prawnym od ponad 20 lat, ale instytucje przewidziane w art. 70a i 72 ustawy są w praktyce martwe.

Programy rekomendowane

Właściwa interwencja i adekwatna reakcja to pierwszorzędnym i wymagane standardy w profilaktyce i leczeniu uzależnień. Na system lecznictwa w Polsce składa się: detoksykacja, rehabilitacja realizowana w warunkach ambulatoryjnych i stacjonarnych, substytucja, leczenie antyretrowirusowe, programy redukcji szkód, postrehabilitacja, reintegracja, a także profilaktyka.

Szczególne znaczenie dla prezentowanych rozwiązań prozdrowotnych w procesie karnym mają programy rekomendowane. Program wczesnej interwencji „Fred goes net”²⁷ jest ofertą profilaktyki selektywnej skierowaną do młodych osób używających legalnych i nielegalnych substancji psychoaktywnych, w szczególności tych z ryzykownymi wzorami używania, którzy weszli w konflikt z prawem. Uświadomienie młodym ludziom zagrożeń związanych z środkami odurzającymi może nie tylko zapobiec, ograniczyć czy przerwać zachowanie ryzykowne, ale także spowodować trwałą i świadomą zmianę postawy. Program „Fred goes net” to profilaktyka wykrywania, zapobiegania i zahamowania, mająca na celu ograniczanie rozmiarów używania i nadużywania środków odurzających. „Candis”²⁸ to indywidualny, krótkoter-

minowy program terapeutyczny dla użytkowników marihuany i haszyszu. Jego celem jest rozpoznanie swojego wzoru używania, dążenie do abstynencji lub redukcji używania i nauka skutecznego rozwiązywania problemów psychologicznych i społecznych. Te dwa kluczowe programy, prowadzone przez certyfikowanych specjalistów terapii uzależnień, mogą być z powodzeniem wykorzystane w polityce karnej, do której dzięki nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii dołączono komponenty lecznicze z zakresu polityki zdrowotnej.

Przestępczość może być przyczyną lub skutkiem narkomanii i odwrotnie – narkomania może być przyczyną lub skutkiem przestępczości. Ta zależność jest oczywista tylko w tym znaczeniu, że nabywanie, posiadanie, a nawet używanie narkotyków i one same stanowią przestępstwo systemu prohibicyjnego²⁹. To bardzo złożona interakcja, jednak nie sposób zgodzić się z poglądem, że narkomania jest czynem przestępczym, że uzależnienie to przestępstwo tak destrukcyjne i zagrażające, że *znalazły swoje odzwierciedlenie w normach prawnych i określonych rozwiązaniach organizacyjnych związanych z zapobieganiem tej patologii*³⁰. Takie stanowisko świadczyłoby o tym, że wszelka odpowiedzialność karna jest ustanowiona z powodu istnienia narkomanii i wymierzona w osoby uzależnione/używające narkotyków, że została stworzona jako odpowiedź na to zjawisko, a nie jako reakcja na przestępczość w ogóle. Wobec tego, od kiedy choroba jest przestępstwem? I od kiedy za chorowanie stosuje się kary?

Polityka traktująca narkotyki jako problem prawnokarny, a nie społeczno-medyczny, powoduje tylko, że tracimy kontrolę nad tym zjawiskiem³¹. Spowodowanie zmian w wiedzy, postawach i zachowaniach osób zdiagnozowanych jako użytkownicy substancji psychoaktywnych to postawienie możliwego do osiągnięcia, satysfakcjonującego celu: abstynencji lub ograniczenia używania. Uzależnienia to jeden z najważniejszych problemów zdrowia publicznego, dlatego reakcja karna na przestępstwa z nimi związane powinna uwzględniać rozwiązania prozdrowotne. Spójna polityka narkotykowa wymaga racjonalnego połączenia ingerencji prawnokarnej z środkami o charakterze leczniczym, terapeutycznym i profilaktycznym.

Przypisy

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz.U. 2005, Nr 179, poz. 1485, z późn. zm., dalej jako u.p.n.
- Art. 62a Ustawy z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, Nr 117, poz. 678.
- Ustawa z dnia 15 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i innych ustaw z dnia 11 marca 2016 r., Dz.U. 2016, poz. 437.
- E. Kuźmicz, Z. Mielecka-Kubień, D. Wiszejko-Wierzbicka, „Karanie za posiadanie. Artykuł 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – koszty, czas, opinie”, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009, s. 68.
- Art. 447 § 5 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997, Nr 89, poz. 555 z późn. zm., dalej jako k.p.k.
- Art. 16 k.p.k.
- Skoro oskarżony wyraził zgodę na wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzania rozprawy, ma on prawo, aż do wydania takiego wyroku, wypowiedzieć się co do wszystkich jego elementów, a nawet jeżeli propozycję prokuratora uzna za niekorzystną, cofnąć wyrażoną wcześniej zgodę na rozpoznanie sprawy w zaproponowanym przez oskarżyciela publicznego trybie, Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2013 r., III KK 252/12, LEX nr 1277741.
- Więcej na ten temat: M. Jankowski, S. Momot, „Stosowanie przepisu art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii”, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, s. 180 i n.
- Zob. II AKa 205/06, III KK 257/06, II AKa 182/06, II AKa 83/07, II AKa 10/08, II AKa 132/00, II AKa 241/06, IV KK 127/08, II KK 235/08, II AKa 380/08, IV KK 26/11.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 29 września 2005 r., II AKa 217/05.
- K. Krajewski, „Wytyczne dotyczące stosowania art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – posiadanie narkotyków”, Polska Sieć Polityki Narkotykowej, Warszawa 2014.
- E. Kuźmicz, Z. Mielecka-Kubień, D. Wiszejko-Wierzbicka, op. cit., s. 54.
- Ibidem, s. 69.
- P. Kładoczny (red.), B. Wilamowska, P. Kubaszewski, „Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii. Komentarz do wybranych przepisów karnych”, Warszawa 2013, s. 75.
- M. Jankowski, S. Momot, op. cit., s. 179.
- Przestępstwa narkotykowe typu podstawowego lub uprzywilejowanego, z wyłączeniem typu kwalifikowanego.
- Art. 66 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 553 z późn. zm., dalej jako k.k.
- Art. 70a u.p.n.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 26 czerwca 2013 r., II AKa 57/2013.
- Załącznik nr 2 – Wzór kwestionariusza – Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 stycznia 2012 r. w sprawie zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych, Dz.U. 2012, poz. 38, dalej jako „Rozporządzenie”.
- Uzależnione od wszystkich okoliczności sprawy, zwłaszcza powodów nieukończenia terapii, które w zależności od formy oddziaływań mogą być różne: złamanie abstynencji, nieprzestrzeganie zasad regulaminu, niestawiennictwo, choroba, hospitalizacja w szpitalu, okoliczności rodzinne/osobiste, inne ważne przeszkody itp.
- Detoksykacja, leczenie ambulatoryjne i stacjonarne, leczenie substytucyjne, leczenie antyretrowirusowe.
- Np. program terapeutyczny „Candis”, program wczesnej interwencji „Fred goes net”.
- Art. 22 § 1 k.p.k.
- Więcej na ten temat: Wyrok Sądu Okręgowego z dnia 7 listopada 2016 r., IV Ka913/16.
- Ibidem.
- <https://programfred.pl/>
- <https://www.candisprogram.pl/>
- J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, „Kryminologia”, Gdańsk 2005, s. 384.
- Por. M. Jędrzejko, „Człowiek zniewolony. Moralne aspekty narkomanii”, Warszawa 2003, s. 110-116.
- Z M. Balickim rozmawia J. Smoleński, „Skończmy te egzorcyzmy” (w:) „Polityka narkotykowa. Przewodnik Krytyki Politycznej”, Warszawa 2009, s. 227.